

міцний чоловік”, погляд котрого „враз упав на балетки”, в яких був взутий головний герой твору, усміхнувся [Вінграновський 2004: 344]. У зв'язку з цим, приходиться на думку біографічна ремінісценція між образами розповідача твору „Рік з Довженком” та головним героєм нариса Дмитра Павличка – Олександром Довженком, який „пішов босоніж на Одеську кінофабрику” [Павличко 2007: 347]. У процитованому вислові помітна певна двозначність: як Олександр Довженко „з сучасної бюрократичної точки зору був цілком голий” [Павличко 2007: 347], тобто не мав жодного документа про відповідну освіту, так і головний герой твору „Рік з Довженком” був не ознайомлений із новими іменами в тогочасній українській літературі, не зумівши впізнати в образі кінорежисера Олександра Довженка письменника, автора „Зачарованої Десни”.

Як бачимо, література та кіно пов'язують інколи не тільки мистецькі витвори, але й людські долі, таланти. При цьому, на нашу думку, варто процитувати думку Дмитра Павличка щодо природи кінематографічної діяльності Олександра Довженка: „як би там не було, чи кінорежисер народив поета, чи поет кінорежисера, нам залишається визнати, що вони єдинокровні” [Павличко 2007: 349]. Щодо творчості Миколи Вінграновського, то, перефразувавши слова Дмитра Павличка, можемо висловити припущення, що невідомо, поет чи кінематографіст породив прозаїка. Мабуть, це різні грані одного непересічного таланту, органічна потреба художньо-естетичного мислення і чуття автора, що творить власну неповторну стильову манеру.

ЛІТЕРАТУРА

Брюховецька 1988: Брюховецька Л. І. Література і кіно: проблеми взаємин: Літературно-критичний нарис. – К.: Радянський письменник, 1988. – 181 с.; *Вінграновський 2004:* Вінграновський М. С. Вибрані твори: У 3 т. – Тернопіль: Богдан, 2004. – Т. 3: Повісті й оповідання. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 352 с.; *Гіршман 1982:* Гіршман М. М. Ритм художественной прозы: Монография. – М.: Советский писатель, 1982. – 367 с.; *Горницька 1984:* Горницкая Н. С. Кино – литература – театр: К проблеме взаимодействия искусств: Учебное пособие. – Ленинград: ЛГИТМИК, 1984. – 71 с.; *Григорян 1974:* Григорян А. П. Художественный стиль и структура образа. – Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1974. – 307 с.; *Павличко 2007:* Павличко Д. В. Літературознавство. Критика: У 2 т. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2007. – Т. 1: Українська література / Передм. авт. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2007. – С. 346-354.

Олена ЗИМОМРЯ

ДМИТРО ПАВЛИЧКО В УГОРСЬКОМОВНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ТА ОЦІНКАХ ЛАСЛА БАЛЛИ

У статті розкриваються особливості реценції поезії Дмитра Павличка в угорськомовних інтерпретаціях та оцінках Ласла Балли.

Ключові слова: реценція, поезія, Д.Павличко, Л.Балла.

In the article the peculiarities of the reception of the Dmytro Pavlychko's works in the László Ballá's Hungarian interpretations and appraisals are outlined.

Keywords: reception, poetry, D. Pavlychko L. Balla.

В статье раскрываются особенности рецензии поэзии Дмитрия Павлычко в венгерозычных интерпретациях и оценках Ласло Балли.

Ключевые слова: реценция, поэзия, Д. Павлычко, Л. Балла.

Мистецтво інтерпретації як одна з форм творчої діяльності постає переконливим доказом того, що структуру мовної системи характеризує не статичність, а динамічність і гнучкість сукупності взаємозв'язків. Така закономірність зумовлена безпосереднім контактом з мінливою реальністю, яку відображає мовна система. Свого часу на це аргументовано вказав угорський письменник та перекладач Ференц Казінчи (1759–1831), для якого угорська та німецька були однаковою мірою рідними мовами. До речі, автору численних інтерпретацій, зокрема, таких письменників, як Вільям Шекспір (1564–1616), Мольєр (1622–1673), Лоренс Стерн (1713–1768), Готтголд Ефраїм Лессінг (1729–1781), Крістоф Мартін Віланд (1733–1813), Йоганн Вольфганг Гете (1749–1832), судилося стати одним з подвижників, завдяки яким угорська мова набула 1844 року статусу офіційної мови в Угорщині [7]. За переконанням Ф.Казінчи, саме художня творчість покликана вирівнювати невідповідності між реаліями трансформованого світу, з одного боку, та мови – з іншого. Йдеться про своєрідне завдання митця збагачувати літературну, а відтак – оновлювати розмовну мову. Визначальну роль при цьому відіграє питання взаємодії національних культур шляхом перекладу. У цьому контексті слухними видаються

слова Іштвана Фріда, який стверджує у ґрунтовній праці «Ференц Казінчи та німецька література (1780–1795)»: «Його (Ф.Казінчи – О.З.) переклади – це не тільки суттєвий внесок у розгортання суспільно-політичних дебатів доби, але й новації на рівні жанру та мови...» [6, 33]. Без сумніву, автор твору «Шляхи Угорщини» («Magyarország utak») активно спричинився до розширення духовних зв'язків угорського народу з письменством споріднених і неспоріднених народів. Аналогічні устремління характеризують і творчу діяльність гідного послідовника Ф.Казінчи – закарпатського угорського письменника й перекладача Ласла Балли.

Ласло Балла добре відомий як своїми оригінальними творами, так і адекватними перекладами угорською мовою творів німецьких (Йоганн Вольфганг Гете, Фрідріх Шіллер, Гайнріх Гайне, Густав Фальке, Фрідріх Ніцше, Паул Вінс), італійських (Мікеланджело, Ада Негрі, Джозе Кардуччі, Джованні Пасколі), російських (Іван Крилов, Олександр Пушкін, Федір Тютчев, Михайло Ломоносов, Михайло Лермонтов, Сергій Єсенін), чеських (Петр Безруч, Йозеф Вацлав Сладек), естонських (Арво Валтон, Еллен Нійт), австрійських (Райнер Марія Рільке), білоруських (Янка Купала), словацьких (Ян Смерек), польських (Віслава Шимборська) поетів. Однак доробок митця, доля якого від 1944 року пов'язана зі Закарпаттям, слід розглядати передусім крізь призму українсько-угорського дискурсу. Адже саме в межах цього міжкультурного діалогу він вивів рідне – угорське – слово на шлях до нових тематичних, естетичних рішень. Слід наголосити: мистецька вартість перекладів Ласла Балли пройшла випробування часом. Упродовж майже семи десятиліть автор цінної антології «Március virága» («Березневе цвітіння», 2009) [5] вміло поєднував факти минулих епох з реаліями сьогодення та аргументованими паралелями, що мали й мають місце у житті українського та угорського народів. І це попри те, що примусове виселення його родини 1939 року з ріднокраю постає спонукою для Ласла Балли вести мову про певну *випадковість* або ж *необхідність* досягнути своїм перекладацьким ужином українську літературу [2, 206].

Шанобливе ставлення до українського художнього слова увінчалось плідною й багатогранною діяльністю на ниві мистецтва інтерпретації. Особливою мірою це засвідчує книжкове видання, що побачило світ 1994 року у будапештській друкарні під назвою «Csillagírás» («Зоряне письмо») [3]. Щоправда, доводиться пошкодувати, що у книжці відсутні тексти мовою оригіналу; це суттєво звужує потенційне коло тих, кого цікавлять типологічні зіставлення – у цьому контексті – на рівні неспоріднених мовних систем. Але видання помітне тим, що вперше читацька громадськість в Угорщині отримала панорамну картину поетичного життя в Україні. На його сторінках Ласло Балла своїми перекладами презентує угорському реципієнтові твори вісімдесяти п'яти представників української поетичної думки 70-80-х рр. ХХ століття, у тім числі, Миколи Бажана, Євгена Гуцала, Петра Скунця, Івана Драча, Ліни Костенко, Віталія Коротича, Бориса Олійника, Анатолія Мойсієнка. З-поміж названих поетів слід виокремити ім'я Дмитра Павличка, якого Ласло Балла у післямові до антології називає однією з найвизначніших постатей у сучасній українській літературі [2, 209]. Власне, в антологію увійшло чотирнадцять зразків моделі художнього мислення автора збірки «Таємниця твого обличчя» (1979): «Az o szó», «Navigare necesse est», «Michelangelo: Rabszolgák», «A gondolatod sok varázsos kincsét...», «Egy pillanat a messzi idegenben...», «Ha úgy alhatnám egyszer...», «Tavaszz», «Könny és veríték», «Hangunk», «Csók», «A ló», «Ismét a lóról», «Tekintetem», «Fagyal» [4]. На наш погляд, вдалістю перекладу виділяються найперше трансформації віршів «Michelangelo: Rabszolgák» («Раби Мікеланджело»), «Ismét a lóról» («Ще про коня») та «Egy pillanat a messzi idegenben...» («Майнула мить одна в краю чужому...»). Тут у кожному реченні відчувається намагання інтерпретатора повноцінно відтворити місткий, асоціативний контекст оригіналу. Це потверджують строфи Дмитра Павличка з поезії «Раби Мікеланджело» у звучанні угорською мовою:

Нема в Рабів облич, лишень тіла, -	Csak teste van, arc nélküli a rab,
Страшні створіння ці безумислові.	de szörnyű: nincs egyetlen gondolatja.
Чому ж творець покинув на півслові	Véső lehullt, mint szót ha elharapna
Свій труд - Рабам не вирізьбив чола?	a művész, s fej homloktalan maradt.

Невже забракло генію тепла,	A géniuszban nem volt akarat,
Щоб оживити очі мармурові,	a márvány-szemet hogy megcsillogtassa?
В камінні мозки влити світла й крові,	A kő-agyat hogy vér és fény áthassa?
Збудити мисль із темного живла?	Nem! Tudja jól: kő-merevség alatt

Ні, все в них є: слізьми промиті очі,	ott lüktet minden: könny szökken a szembe,
Думками й потом спалені лоби –	kérges dolgos kéz ökölbe szorul,
Про це говорять руки їх робочі.	homlok: gondolat- és verejtékégette.

Я чую ваше дихання, Раби,	Lelkemben is itt zihálnak vadul
Закуті в брилах крики боротьби,	holt rabok: harcuk kötömbökbe rejte,

Як рокотання грому в надрах ночі!

mint égzengés, ha sötét éjbe hull.

Ласло Балла адекватно застосував аналогічні до оригіналу стилістико-синтаксичні висловлювання. Вони служать для цілісного виявлення творчого задуму Дмитра Павличка мовою мети. Внаслідок цього перекладач виявляє тотожній первотвору драматизм з його згущеними емоційними відтінками.

Багаторефлексивну образність вірша «Ще про коня» Ласло Балла передає розгорнутими метафорами, порівняннями – типовими для угорської мови. Порівняймо:

Я допускаю, що в мені живе

Душа коня, бо на зелені трави

Мене весною тягне, а під осінь

Люблю я в білім золоті вівса

Купатися. Вівсяні колоски

Мене бентежать ніжністю. І страшно

Ненавиджу я хомути і шлеї,

Вузечки й шори, сідла й нагаї!

Bizony, lehet, hogy a ló lelke él

bennem: tavasszal zöld fű közé vágyom,

ősszel szeretnék zabmezőbe veszni,

a fehérarany zabban napokig

fürödni; élvezni, hogy zabkalász

csiklandoz finom bajuszával. S szörnyen

gyűlölöm ám a hámot és a kantárt,

dühít sarkantyú, ostor és nyereg.

Та в мене є ще й риса протилежна

Натурі кінській – я до ворогів

Підходжу, не задкуючи, відверто

Дивлюся в очі їм і на диби

Піднятись можу навіть перед богом.

Лиш до нікчеми спиною стаю!

Node mégis van bennem valami

nem lószerű: az ellenséggel szemben

előre lépek, nem hátra toporgok,

nyíltan támadok, és felágaskodni

még az Isten előtt is van ám merszem,

háttal csupán – Senkiknek fordulok.

Наявні у перекладі лексичні заміни не спрощують образну основу, не збіднюють лейтмотив, а радше – допомагають угорському реципієнтові краще зрозуміти загальне смислове навантаження компонентів поетичного образу. У цьому зв'язку аргументованим є твердження Юрія Борева про те, що «образ і перекладний і неперекладний мовою логіки. Він перекладний тому, що в процесі аналізу залишається «надсмисловий залишок» [1, 158].

Відзначимо, що в інтерпретації текстової структури «Майнула мить одна в краю чужому...» Ласло Балла досягає межової динамічності й музикальності:

Майнула мить одна в краю чужому,

Але здалося, що пройшли віки.

Гуділи сни мої, мов літаки,

Будився я від ранку, як від грому.

Egy pillanat a messzi idegenben –

mint egy évszázad: kimerít, nyomaszt,

repülőgép zúgja be álmat,

és úgy ébredek: zajától felverten.

І ось тепер вертаюся додому

Розбитий, наче глек, на черепки.

Та, ніби дотик дружньої руки,

Знімає рідне місто з мене втому.

Most, hazaérve, szinte a kezemben

viszem – tört korsó! – száz darabomat,

s már fáradtságom üzve, cirógat

egy városkép, emlékeimmel telten.

Вздоровлює мене ріка століть,

Знов у мені напружується й грає

Коріння слова й мислі верховіть

Itthon vagyok: évszázados folyam,

zúgásod vár, már húr-pattanóan

feszül elém, hogy rímet-szót csiszoljon,

Це щастя, як життя, одне й безкрає, –

І в тому знак його, що сонце сяє,

Тече Дніпро, і Київ наш стоїть.

hogy hozzátok, kik rég vártok rám, szóljon –

s a napsugár is mind felém siet:

folyik a Dnyeper s állsz te, ős Kijev.

У перекладі слушно збережено реалії, що виражають національний колорит (Дніпро, Київ). Щоправда, згідно прийнятих вимог у правописі угорської мови Ласло Балла застосовує власні назви у транслітерації, аналогічній до російськомовного звучання: «Днепер», «Київ» (Dnyeper Kijev). Проте стиль інтерпретацій свідчить загалом про високе володіння прийомами вибіркової у процесі відтворення лексичних одиниць першоджерела. При цьому він дотримується ідейного задуму та композиційної побудови віршів Дмитра Павличка. Усе це дає підстави дійти висновку: перекладацький доробок Ласла Балли створив сприятливий ґрунт для освоєння української літератури в Угорщині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боров Ю. Естетика / Юрий Боров. – М., 1981. – 400 с.
2. Ballá L. A fordító utószava / László Ballá // László Balla. Csillagírás. Kortárs ukrán költők versei. – Ungvár-Budapest: Galéria Kiadó, 1994. – О. 206–211, 206.
3. Balla L. Csillagírás. Kortárs ukrán költők versei / László Ballá. – Ungvár-Budapest: Galéria Kiadó, 1994.